

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2011. gada 18. martā

lietā Nr. 2010-50-03

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

pēc Naura Rakuzova konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2011. gada 1. martā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 „Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” pirmā pielikuma, ciktāl tas neparedz reliģisko priekšmetu glabāšanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 99. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 „Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 423) 4. punkts nosaka ar brīvības atņemšanas sodu notiesātajai personai (turpmāk – notiesātais) pienākumu nodot brīvības atņemšanas iestādei

glabāšanā personu apliecinošos dokumentus un citus dokumentus, dārgmetālus, dārgakmeņus un to izstrādājumus, vērtspapīrus, kā arī mantas, kas nav minētas to priekšmetu un pārtikas produktu sarakstā, kurus notiesātajam ir atļauts glabāt, vai kas pārsniedz atļauto skaitu (daudzumu). Tie priekšmeti un pārtikas produkti, kurus notiesātajam atļauts glabāt, ir uzskaitīti Noteikumu Nr. 423 pirmajā pielikumā (turpmāk – Pielikums). Reliģiskie priekšmeti Pielikumā nav ietverti.

2. Pieteikuma iesniedzējs Nauris Rakuzovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz Satversmes tiesu izvērtēt Pielikumu, ciktāl tas neparedz reliģisko priekšmetu glabāšanu (turpmāk – apstrīdētā norma). Pieteikumā norādīts, ka aizliegums notiesātajiem glabāt reliģiskos priekšmetus, piemēram, svēto attēlus (īkonas), krustiņus, lūgšanu krelles, esot pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 99. pantā garantēto reliģiskās pārliecības brīvību.

Liegums glabāt reliģiskos priekšmetus neļaujot nodoties reliģiskiem rituāliem un ierobežojot tiesības praktizēt reliģiju. Šāds ierobežojums neesot nepieciešams, un tādēļ tas neesot arī samērīgs. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka notiesātie brīvības atņemšanas iestādē saglabā savas pamattiesības un viņiem noteiktie ierobežojumi nedrīkst būt lielāki, kā tas nepieciešams piespriedē soda veida rakstura un soda izpildes režīma dēļ.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka reliģisko priekšmetu glabāšanas ierobežojuma saistīšanai ar drošības apsvērumiem nav pamata. Nodarīt kaitējumu sev vai citai personai esot iespējams arī ar tiem priekšmetiem, ko notiesātajiem jau šobrīd ir atļauts glabāt. Turklāt daudzās brīvības atņemšanas iestādēs faktiski tiek atļauta reliģisko priekšmetu glabāšana. Līdz ar to tiek radīta nevienlīdzīga attieksme, jo prakse dažādās brīvības atņemšanas iestādēs atšķiras.

Papildus tam Pieteikuma iesniedzējs uzsver reliģijas nozīmi notiesāto resocializācijā.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – norāda, ka reliģijas brīvība sevī ietver tiesības uz iekšējo ticību, kas ir absolūtas tiesības, un tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu, kas nav absolūtas tiesības. Reliģiskās pārliecības paušanu varot ierobežot ar likumu tiktāl, ciktāl tas nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai uzturētu sabiedrisko drošību, aizsargātu sabiedrisko kārtību, veselību, tikumību vai arī citu cilvēku tiesības un brīvības.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot atzinusi, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 9. pants aizsargā nevis katru darbību, kuru cilvēks veic, balstoties uz saviem reliģiskajiem uzskatiem, bet vienīgi tādas darbības, kas veido reliģiskās pārliecības paušanu vispārīgi akceptētā veidā, piemēram, dievkalpojumus. Turklāt, izmantojot reliģijas brīvību, indivīdam esot jāņem vērā tās situācijas specifika, kurā viņš atrodas.

Ministru kabinets norāda: no baznīcu tiesību aspekta raugoties, reliģiska kulta priekšmetu lietošana netiek atsevišķi nošķirta vai kā citādi akcentēta. Turklāt šādi priekšmeti ne vienmēr esot nepieciešami reliģiskās pārliecības paušanai. Aizliedzot notiesātajam glabāt un izmantot lūgšanu krelles, netiekot pārkāptas viņa tiesības brīvi pievērsties attiecīgajai reliģijai un piekopt attiecīgus rituālus.

Notiesātā pamattiesību ierobežojums, kas liedz glabāt pie sevis kamerā un lietot reliģiskos priekšmetus, esot noteikts, balstoties uz likumu, jo Noteikumi Nr. 423 esot izdoti likumā noteiktajā kārtībā un atbilstoši Saeimas deleģējumam.

Noteikumos Nr. 423 ietvertais regulējums esot vērsts uz kārtības nodrošināšanu brīvības atņemšanas iestādē. Esot nepieciešams ierobežot notiesātajiem pie sevis glabājamo priekšmetu veidus un apjomus un atļaut notiesātajiem pie sevis glabāt minimālu daudzumu priekšmetu, kas nepieciešami higiēnas uzturēšanai un personas pamatvajadzību apmierināšanai. Līdz ar to visus pārējos priekšmetus, tajā skaitā reliģiskos priekšmetus, glabāt

esot aizliegts. Tāpat par pamatotu mērķi esot atzīstama citu notiesāto, kā arī personāla tiesību un drošības aizsardzība.

Ministru kabinets norāda, ka brīvības atņemšanas sods pats par sevi ietver tam raksturīgus pamattiesību ierobežojumus, ciktāl tas nepieciešams soda mērķa sasniegšanai. Kriminālsods kā valsts piespiedu mehānisms tiek īstenots ne tikai kā noteiktu rīcības iespēju atņemšana un tiesību ierobežošana, lai labotu notiesāto, bet arī kā speciālās un ģenerālās prevencijas līdzeklis, respektīvi, kriminālsoda mērķis esot pasargāt notiesāto no jaunu kriminālnodarījumu izdarīšanas un likt arī citiem sabiedrības locekļiem atturēties no noziegumiem.

Pēc Ministru kabineta ieskata, apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums esot jāvērtē kontekstā ar citām reliģiskās pārliecības paušanas iespējām, kas notiesātajiem tiek nodrošinātas brīvības atņemšanas iestādēs. Garīgās aprūpes pasākumi notiesātajiem tiek organizēti šādos virzienos: dievkalpojumi, koncerti, reliģiskās literatūras izpētes nodarbības, reliģiska satura filmu demonstrēšana un individuālas pastorālās sarunas. Arī likumā noteiktā kārtībā reģistrētās reliģiskās organizācijas piedaloties notiesāto garīgajā aprūpē.

Izvērtējot sodu izpildi reglamentējošās normas, esot konstatējams, ka starptautiskās cilvēktiesības neparedz obligātu valsts pienākumu garantēt katra notiesātā vēlmēm atbilstošu reliģijas brīvības īstenošanas kārtību brīvības atņemšanas iestādē, tostarp tiesības glabāt pie sevis reliģiskos priekšmetus, bet uzliet valstij pienākumu iedzīvināt tiesību uz reliģijas brīvību būtību un vispārējo saturu.

Līdz ar to normatīvie akti nodrošinot notiesātajam reliģijas brīvības minimumu un ierobežojums esot samērīgs.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – pauž uzskatu, ka aizliegums cietuma kamerā glabāt reliģiskos priekšmetus, ja persona to dara vai vēlas darīt reliģiskās pārliecības dēļ, ierobežo Satversmē un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos garantētās

tiesības uz reliģijas brīvību. Tomēr tiesības nodoties reliģijai neesot absolūtas. Notiesātajiem šīs tiesības varot ierobežot, ja tās nav savienojamas ar īpašajiem brīvības atņemšanas iestādes apstākļiem.

Par ierobežojuma leģitīmo mērķi esot atzīstama pienācīgas kārtības uzturēšana brīvības atņemšanas iestādē, ciktāl tā vērsta uz citu notiesāto un personāla tiesību un drošības aizsardzību.

Vērtējot ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā īpašie apstākļi, kas pastāv brīvības atņemšanas iestādēs. Tiesībsargs atsaucas uz Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1965. gada lēmumu par lietas „X pret Austriju” nepieņemšanu izskatīšanai. Minētajā lietā iesniedzējs citastarp sūdzējies par to, ka viņam cietumā liegts turēt budistu lūgšanu krelles. Eiropas Cilvēktiesību komisija esot norādījusi, ka šāds ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai saglabātu sabiedrisko kārtību, proti, lai garantētu notiesātajiem drošību un uzturētu cietumā disciplīnu.

Tāpat Tiesībsargs norāda, ka, vērtējot ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā arī citas reliģiskās pārliecības paušanas iespējas, kas notiesātajiem tiek nodrošinātas brīvības atņemšanas iestādēs, – tikšanās ar garīdznieku, piedalīšanās tikumiskās audzināšanas pasākumos u.c.

Līdz ar to liegums glabāt kamerā reliģiskos priekšmetus esot nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā un nepārkāpjot notiesāto pamattiesības.

5. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – norāda, ka notiesātajam, kurš atrodas brīvības atņemšanas iestādē, esot pieļaujami normatīvajos aktos noteiktie ierobežojumi, ja vienlaikus tiek nodrošināts Satversmē un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteiktais tiesību minimums.

Ieslodzījuma vietu pārvalde pauž uzskatu, ka to Pielikumā uzskaitīto priekšmetu saraksts, kurus notiesātajiem atļauts glabāt, esot izsmeļošs un pietiekams, lai notiesātie varētu pilnvērtīgi dzīvot brīvību ierobežojošajos apstākļos. Tas pieļaujot reliģisku grāmatu glabāšanu un tādēļ nodrošinot tādu reliģijas brīvības apjomu, kādu prasot starptautiskie cilvēktiesību dokumenti.

Reliģiskās atribūtikas neiekļaušana minētajā sarakstā esot pamatota ar drošības apsvērumiem. Piemēram, metāla krustiņus ar ķēdīti reizēm neesot iespējams nošķirt no dārgmetāliem, ko notiesātajiem neesot atļauts glabāt. Tāpat ķēdītes esot iespējams izmantot nelegāliem starpkameru sakariem vai citu noziedzīgu darbību izdarīšanai.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka atsevišķos gadījumos brīvības atņemšanas iestādes administrācija atļauj glabāt noteiktus reliģiskos priekšmetus, piemēram, kalendārus ar garīga rakstura attēliem, svētbildes rāmīšos un Bībeli.

6. Brīvības atņemšanas iestādes ir sniegušas Satversmes tiesai informāciju par to, vai praksē tiek atļauta reliģisko priekšmetu glabāšana.

Valmieras cietums norāda, ka izņēmuma gadījumos notiesātajiem tiek atļauta reliģisko priekšmetu glabāšana. Šādu lēmumu pieņemot cietuma priekšnieks. Vērā tiek ņemts kapelāna viedoklis, Sociālās rehabilitācijas daļas vecākā inspektora un Uzraudzības daļas priekšnieka viedokļi, reliģiskā priekšmeta vērtība, izmērs u.c.

Šķirotavas cietumā tiek atļauts nēsāt krustiņus, kas piestiprināti aukliņā. Netiek atļauts glabāt tādus priekšmetus, ko var izmantot bēgšanas vai uzbrukuma mēģinājumiem.

Liepājas cietumā reliģisko priekšmetu glabāšanai esot nepieciešama cietuma administrācijas atļauja. Tiek atļauti visu oficiāli reģistrēto konfesiju reliģiskie priekšmeti, kurus nevar izmantot uzbrukumam vai bēgšanai, piemēram, krelles, ikonas, krustiņi.

Jelgavas cietumā tiek atļauts glabāt neliela izmēra krustiņus, lūgšanu krelles, ikonas, kā arī reliģiska satura iespieddarbus. Tomēr reliģiskie priekšmeti nedrīkstot būt no dārgmetāla vai saturēt dārgakmeņus. Citu reliģisko priekšmetu glabāšanas iespējas izvērtējot Drošības uzskaites daļas un Uzraudzības daļas amatpersonas, un to varot atļaut, ja tas neietekmē uzraudzības vai drošības situāciju cietumā. Tā, piemēram, notiesātajam, kurš ir vecticībnieks, esot atļauts glabāt nelielu lūgšanu paklājiņu.

Jēkabpils cietums norāda, ka atsevišķos gadījumos esot atļauta reliģisko priekšmetu glabāšana un lietošana cietuma kapelā. Atļauja tiekot sniegta, ja to atbalsta cietuma kapelāns.

Iļģuciema cietumā, pamatojoties uz notiesātā iesniegumu, tiekot atļauts glabāt krustiņus, kas nav no dārgmetāla, nelielas svētbildes un Bībeli vai citas reliģiska rakstura grāmatas, ja tās nodotas kā pienesums vai ja tās izsniedz kapelāns.

Rīgas Centrālcietums norāda, ka noteikta rakstura priekšmetu glabāšana tiek atļauta visiem notiesātajiem. Atļauti esot, piemēram, neliela izmēra krustiņi, Dāvida zvaigzne, mēness sirpis un citi nelieli reliģiska rakstura piekariņi, kā arī neliela izmēra svētbildes. Cita rakstura reliģiskos priekšmetus cietuma administrācija notiesātajiem atļaujot glabāt, izvērtējot katru gadījumu atsevišķi un šajā procesā pieaicinot cietuma kapelānu. Vērā tiekot ņemts tas, vai ir saskatāms nodoms attiecīgo reliģisko atribūtiķu lietot saskaņā ar tās būtību, kā arī attiecīgā priekšmeta drošums, pielietojuma iespējamās kaitnieciskās sekas, priekšmeta izmērs, uzglabāšanas specifika u.c. Tāpat vērā tiekot ņemts tas, ka notiesāto dzīvojamās telpas ir koplietojamas vairākiem notiesātajiem. Reliģiskās krelles notiesātie lielākoties izmantojot nevis pēc būtības, bet gan tāpēc, lai demonstrētu savu attieksmi pret apkārtējiem, vizuāli popularizējot pretdarbību cietuma administrācijai. Savukārt lūgšanu paklājiņi tiekot izmantoti, lai aizklātu dzīvojamās kameras novērošanas actiņu vai savu gultas vietu. Tās reliģiskās atribūtiķas klāstu, ko notiesātais var glabāt un lietot cietuma kapelas telpās, cietuma administrācija neierobežojot.

Vecumnieķu cietums, Daugavgrīvas cietums, Brasas cietums un Olaines cietums norāda, ka neesot saņemti iesniegumi ar lūgumu atļaut glabāt reliģiskos priekšmetus.

Secinājumu daļa

7. Satversmes 99. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Baznīca ir atdalīta no valsts.”

7.1. Domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvība ir viena no nozīmīgākajām vērtībām demokrātiskā sabiedrībā. Šī brīvība aptver dažāda veida reliģiskus, nereliģiskus un ateistiskus uzskatus, kā arī tiesības pieņemt reliģiju vai nepiederēt ne pie vienas reliģijas. Reliģiskā pārliecība šā panta izpratnē ir tulkojama plaši. Turklāt aizsargāta tiek ne vien reliģiskās pārliecības esamība, bet arī tās paušana.

Atklājot Satversmes 99. panta saturu, Satversmes tiesai jāņem vērā starptautiskie cilvēktiesību dokumenti un to piemērošanas prakse. Satversmes 99. pantam līdzīga norma ir ietverta Konvencijas 9. pantā un Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 18. pantā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) atzinusi, ka tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību ir viens no demokrātiskas sabiedrības pamatiem. Šo tiesību reliģiskā dimensija ir svarīgs elements, kas veido ticīgo identitāti un dzīves uzskatus, bet tā ir vērtība arī ateistiem, agnostiķiem, skeptiķiem un nepārliecinātajiem (*sk., piemēram, ECT 2001. gada 13. decembra sprieduma lietā „Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova”, iesniegums Nr. 45701/99, 114. punktu un 2006. gada 5. oktobra sprieduma lietā „The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia”, iesniegums Nr. 72881/01, 57. punktu).*

7.2. Satversmes 116. pants nosaka: „Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.”

Tāpat kā no Konvencijas 9. panta un Pakta 18. panta, arī no Satversmes 99. panta, aplūkojot to kopsakarā ar Satversmes 116. pantu, izriet, ka tiek nošķirts reliģiskās pārliecības iekšējais aspekts (*forum internum*) un tiesības nodoties reliģijai jeb reliģiskās pārliecības paušana kā tiesību uz reliģijas brīvību ārējā izpausme (*forum externum*). ECT norādījusi: lai gan reliģijas brīvība primāri ir cilvēka iekšējās apziņas jautājums, tomēr tā attiecas arī uz tiesībām nodoties savai reliģijai jeb paust savu reliģiju (*sk. ECT 1993. gada 25. maija sprieduma lietā „Kokkinakis v. Greece”, iesniegums Nr. 14307/88, 31. punktu*).

Satversmē nav dots skaidrojums jēdzienam „reliģiskās pārliecības paušana”, savukārt Konvencijas 9. pantā un Pakta 18. pantā norādīts, ka reliģiskās pārliecības paušana ietver kultu piekopšanu, reliģisku un rituālu ceremoniju izpildīšanu un mācību sludināšanu. ANO Cilvēktiesību komiteja Vispārējā komentārā Nr. 22 par tiesībām uz domu, apziņas un reliģijas brīvību (turpmāk – Vispārējais komentārs Nr. 22) norādījusi, ka reliģiskās pārliecības paušana ietver arī reliģisko priekšmetu lietošanu (*sk. ANO Cilvēktiesību komitejas 1993. gada 30. jūlija Vispārējā komentāra Nr. 22 par tiesībām uz domu, apziņas un reliģijas brīvību 4. punktu, <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15>, aplūkots 2011. gada 1. martā*).

Saskaņā ar Satversmes 116. pantu ierobežojama ir vienīgi reliģiskās pārliecības paušana, nevis Satversmes 99. pantā minētās tiesības kopumā. Domas un apziņas brīvības ārējie aspekti ir cieši saistīti ar Satversmes 100. pantā garantēto vārda brīvību un pakļaujami demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamiem ierobežojumiem. Tādējādi domas, apziņas un reliģiskās pārliecības iekšējās izpausmes nav ierobežojamas. Līdzīgu pieeju ir atzinusi gan ECT (*sk. ECT sprieduma lietā „Kokkinakis v. Greece” 33. punktu*), gan ANO Cilvēktiesību komiteja (*sk. Vispārējā komentāra Nr. 22 3. un 4. punktu*).

8. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka aizliegums notiesātajiem glabāt reliģiskos priekšmetus ir pretrunā ar Satversmes 99. pantu. Līdz ar to

Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai apstrīdētā norma rada Satversmes 99. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu.

8.1. Viens no pamatprincipiem, kas ietverts Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra rekomendācijā Rec(2006)2 „Eiropas cietumu noteikumi” (turpmāk – Eiropas cietumu noteikumi), ir šāds: notiesātie saglabā visas savas pamattiesības, un šo pamattiesību ierobežojumiem jābūt samērīgiem ar sabiedrības ieguvumu un noteiktiem minimālajā iespējamā apmērā [sk. *Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra rekomendācijas Rec(2006)2 „Eiropas cietumu noteikumi” 2. un 3. punktu, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=955747>, aplūkots 2011. gada 1. martā].*

8.2. ANO speciālā ziņotāja par reliģijas un ticības brīvību (*Asma Jahangir*) norādījusi, ka brīvības atņemšanas iestādes apstākļi un šo iestāžu amatpersonu rīcība var radīt nepamatotus reliģijas brīvības ierobežojumus. Tādēļ notiesātie tiek izcelti kā īpaši neaizsargāta kategorija, kas biežāk saskaras ar šo pamattiesību aizskārumiem (sk. *ANO speciālās ziņotājas par reliģijas un ticības brīvību 2009. gada 17. jūlija pagaidu ziņojuma par visu formu reliģiskās neiecietības izskaušanu 19.–20. punktu, <http://www2.ohchr.org/english/issues/religion/docs/A-64-159.pdf>, aplūkots 2011. gada 1. martā*). Arī Vispārējā komentārā Nr. 22 uzsvērts, ka notiesātie, kam jau ir noteikti tiesiski ierobežojumi, tomēr turpina baudīt tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu, ciktāl tas ir iespējams saistībā ar ierobežojumu specifisko dabu (sk. *Vispārējā komentāra Nr. 22 8. punktu*).

8.3. Pielikumā ir uzskaitīti priekšmeti un pārtikas produkti, kurus notiesātajam ir atļauts glabāt. No Noteikumu Nr. 423 4. punkta izriet, ka Pielikumā neminēti objekti notiesātajam jāatdod brīvības atņemšanas iestādei glabāšanā. Atbilstoši šo noteikumu 7. punktam pārmeklēšanas laikā pie notiesātā atrastās mantas, izstrādājumus un vielas, ko aizliegts glabāt un kas netika labprātīgi nodotas, atsavina un iznīcina.

Pielikumā *expressis verbis* nav minēti nekādi reliģiskie priekšmeti. Tomēr atsevišķi priekšmeti, kas iekļauti Pielikumā un ir formulēti vispārīgi, var būt arī reliģiska rakstura, piemēram, grāmatas, fotogrāfijas, galvassegas.

Pamatojoties uz to, ka budistu lūgšanu krelles nav iekļautas Pielikumā, Pieteikuma iesniedzējam tika aizliegts tās glabāt.

Tādējādi no apstrīdētās normas izrietošais aizliegums glabāt reliģiskos priekšmetus var ierobežot notiesāto tiesības uz reliģiskās pārliecības paušanu.

9. Tāpat kā saistībā ar ikvienu pamattiesību, arī attiecībā uz reliģijas brīvības ievērošanu, aizsargāšanu un nodrošināšanu valstij ir gan pozitīvie, gan negatīvie pienākumi.

Izskatāmajā lietā valsts ar savu aktīvo rīcību, proti, aizliedzot Pieteikuma iesniedzējam glabāt lūgšanu krelles, ierobežojusi reliģiskās pārliecības paušanas brīvību. Ministru kabinets un Ieslodzījuma vietu pārvalde uzskata, ka Satversmes 99. panta pārkāpums nav noticis, jo notiesātajiem brīvības atņemšanas iestādēs tiek nodrošinātas citas reliģiskās pārliecības paušanas iespējas – dievkalpojumi, koncerti, reliģiskās literatūras izpētes nodarbības. Tomēr izšķiroša nozīme ir nevis tam, ka valsts izpildījusi atsevišķus savus pozitīvos pienākumus, bet gan tam, vai noteiktais ierobežojums ir tiesisks. Līdz ar to izvērtējams, vai ar apstrīdēto normu valsts nav pārkāpusi savu pienākumu atturēties no Satversmes 99. pantā noteikto pamattiesību aizskaršanas.

Lai secinātu, vai šāds ierobežojums ir tiesisks, Satversmes tiesai jāizvērtē:

- 1) vai tas noteikts ar likumu vai uz likuma pamata;
- 2) vai tam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai tas ir samērīgs (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 8. punktu*).

10. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ar likumu vai uz likuma pamata.

Ministru kabinets atbildes rakstā norāda, ka no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums noteikts ar likumu. Ministru kabinets attiecīgo jautājumu noregulējis, pamatojoties uz Saeimas pilnvarojumu, turklāt Noteikumi Nr. 423 izdoti likumā noteiktajā kārtībā, ir skaidri formulēti un atbilst arī citām normatīvo aktu prasībām.

Pielikums izdots, pamatojoties uz Latvijas Sodu izpildes kodeksa 11. panta piekto daļu un 47. panta pirmo daļu. Latvijas Sodu izpildes kodeksa 11. panta piektā daļa nosaka: „Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumus apstiprina Ministru kabinets.” Savukārt 47. panta pirmā daļa paredz: „Brīvības atņemšanas iestādēs ar sūtījumiem un pienesumiem ir atļauts saņemt tikai nepārtikas preces. Kārtību, kādā sūtījumus vai pienesumus pieņem un izsniedz, kā arī to priekšmetu sarakstu, kurus atļauts saņemt ar sūtījumiem un pienesumiem, reglamentē Ministru kabineta noteikumi.”

Papildus tam Latvijas Sodu izpildes kodeksa 42. pants paredz, ka brīvības atņemšanas iestādēs tiek noteikta stingri reglamentēta iekšējā kārtība, kas citastarp paredz to priekšmetu un mantu sarakstu un skaitu, ko notiesātie var turēt pie sevis.

Satversmes tiesa secina: lietā nav strīda par to, ka Noteikumi Nr. 423 pieņemti un izstrādāti likumā noteiktajā kārtībā. Likumdevējs Ministru kabinetam devis vispārīgu deleģējumu izstrādāt brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumus un reglamentēt to, kādus priekšmetus notiesātajiem ir atļauts glabāt.

Līdz ar to no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir noteikts uz likuma pamata.

11. Satversmes 116. pants paredz, ka reliģiskās pārliecības paušanu var ierobežot, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

Ministru kabinets norāda, ka no apstrīdētās normas izrietošā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir kārtības un drošības uzturēšana brīvības atņemšanas iestādēs. Glabājamo priekšmetu veida un apjoma ierobežojumi palīdzot nodrošināt kārtību brīvības atņemšanas iestādēs. Reliģiskos priekšmetus, tostarp lūgšanu krelles, esot iespējams izmantot uzbrukumiem vai nelegālai saziņai notiesāto starpā, tādēļ to glabāšana aizliedzama. Tādējādi apstrīdētās normas mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības.

Līdz ar to no apstrīdētās normas izrietošajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

12. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa pārbauda:

pirmkārt, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

otrkārt, vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

treškārt, vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu*).

13. Pielikumā uzskaitīti tie priekšmeti, kurus notiesātajam ir atļauts glabāt, tātad visu pārējo priekšmetu glabāšana ir aizliegta. Pielikumā nav iekļauti nekādi reliģiskie priekšmeti.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norādījusi, ka atsevišķus reliģiskos priekšmetus, piemēram, lūgšanu krelles, ir iespējams izmantot uzbrukumam, nelegāliem starpkameru sakariem vai neatļautu vielu uzglabāšanai. Tomēr ne no Ieslodzījuma vietu pārvaldes viedoklim pievienotajiem materiāliem

(sk. lietas 53.–67. lpp. un 69.–76. lpp.), ne arī no citiem lietas materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka reliģiskie priekšmeti radītu lielāku apdraudējumu sabiedrības drošībai vai citu cilvēku tiesībām nekā priekšmeti, kuru glabāšana ir atļauta. Arī Pielikumā uzskaitītos priekšmetus iespējams izmantot prettiesiskām darbībām.

Tādējādi nevar apgalvot, ka no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums būtu piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

14. Vērtējot, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar notiesātā pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, Satversmes tiesai visupirms jāizvērtē pastāvošā prakse.

14.1. Atbildes, ko brīvības atņemšanas iestādes ir sniegušas uz jautājumiem par reliģisko priekšmetu glabāšanu, apliecina: vairākās brīvības atņemšanas iestādēs, tostarp arī slēgta tipa cietumos, šādu priekšmetu glabāšana tiek atļauta, veicot individuālu izvērtējumu. Kārtība, kādā tiek pieņemts lēmums par reliģiskā priekšmeta glabāšanu, izvērtējot konkrētā priekšmeta pazīmes un citus individuālus apstākļus, pati par sevi ir uzskatāma par notiesātā pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli.

Satversmes tiesai nav pamata uzskatīt, ka šādā veidā leģitīmais mērķis tiktu sasniegts mazākā mērā nekā vispār aizliedzot glabāt reliģiskos priekšmetus. Vēl jo vairāk, fakts, ka šāda prakse atsevišķās brīvības atņemšanas iestādēs jau pastāv, norāda uz to, ka reliģiskie priekšmeti nerada tik lielu apdraudējumu sabiedrības drošībai un citu cilvēku tiesībām, lai to glabāšana tiktu aizliegta pilnībā.

14.2. Likumdevēja dotajā deleģējumā Ministru kabinetam noteikt brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumus nav saskatāms likumdevēja nolūks šādā veidā ierobežot notiesāto reliģiskās pārliecības paušanas brīvību. Latvijas Soduzpildes kodeksā Ministru kabinets ir vispārīgi pilnvarots noteikt, kādus priekšmetus notiesātie var glabāt pie sevis. Izstrādājot attiecīgo regulējumu, Ministru kabinetam ir pienākums ņemt vērā personu pamattiesības, tajā skaitā reliģiskās pārliecības brīvību.

Ministru kabinetam bija iespēja izvēlēties citu veidu, kā regulēt jautājumu par brīvības atņemšanas iestādēs glabājamiem priekšmetiem. Piemēram, izstrādāt to priekšmetu sarakstu, kurus notiesātajiem ir aizliegts glabāt. Tāpat var definēt kritērijus, pēc kuriem izšķirams, kādu priekšmetu glabāšana aizliedzama, vai uzskaitīt tos priekšmetus, kuru glabāšana ir atļauta, vienlaikus paredzot iespēju lemt par citu priekšmetu glabāšanu, ja to lūdz notiesātais.

Turklāt Pielikuma 2. punkts noteic, ka to priekšmetu kopējais svars, kurus notiesātajiem ir atļauts glabāt, nedrīkst pārsniegt 30 kilogramus. Atsevišķiem priekšmetiem paredzēts arī izmēru ierobežojums. Arī šāds priekšmetu svara un izmēra ierobežojums, kuru var uzskatīt par personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kalpotu leģitīmā mērķa sasniegšanai un ļautu izvairīties no tādas situācijas, ka notiesātais vēlas glabāt kādu noteikumiem neatbilstošu reliģisko priekšmetu.

14.3. Satversmes tiesai spriedumā nav jānorāda visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Konstatējot, ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir arī pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu*).

Līdz ar to secināms, ka pastāv notiesātā pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi un no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums nav nepieciešams leģitīmā mērķa sasniegšanai.

15. Arī no Eiropas cietumu noteikumiem izriet valsts pienākums nodrošināt notiesātajiem iespēju glabāt reliģiskos priekšmetus. Eiropas cietumu noteikumu 29.2. punkts paredz: cik vien tas iespējams, notiesātajiem nosakāms tāds režīms, lai tie citastarp varētu nodoties savai reliģiskajai pārliecībai (*to practice their religion*), kas ietver arī nepieciešamību izmantot reliģiskos priekšmetus.

Atsevišķos gadījumos brīvības atņemšanas iestādes lēmums atļaut notiesātajam glabāt kādu reliģisko priekšmetu ir novērsis Satversmes 99. pantā

paredzēto pamattiesību aizskārumu. Tādēļ apstākļu individuāla izvērtēšana ir vērtējama atzinīgi. Tomēr prakse dažādās brīvības atņemšanas iestādēs atšķiras, jo kārtība, kādā notiesātajiem atļaut vai aizliegt glabāt reliģiskos priekšmetus, nav noteikta normatīvajā aktā. Līdz ar to ir iespējams, ka pret personām, kuras atrodas līdzīgos apstākļos, attieksme ir atšķirīga un var rasties tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumi. Tādēļ Ministru kabinetam ir pienākums noteikt vienotus principus, lai brīvības atņemšanas iestāžu praksi padarītu atbilstošu pamattiesību prasībām.

Vienlaikus jāņem vērā arī doktrīnā norādītais, ka atsevišķos gadījumos notiesātie reliģijas brīvību var izmantot kā ieganstu citu mērķu sasniegšanai, piemēram, lai iegūtu priekšrocības, kas viņiem citādi nebūtu pieejamas [sk. van Dijk P. et al. (eds). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. 4th ed.* – Antwerpen, Oxford : Intersentia, 2006, p. 313]. Tāpēc Satversmes tiesa neapšaubā nepieciešamību noteikt zināmus ierobežojumus reliģisko priekšmetu glabāšanai.

Normatīvajam regulējumam ir jādod brīvības atņemšanas iestādes administrācijai iespēja lemt par atļauju vai aizliegumu notiesātajiem glabāt reliģiskos priekšmetus, ņemot vērā konkrētā gadījuma individuālos apstākļus, un vienlaikus jāpanāk, ka prakse ir balstīta uz vienotiem principiem. Šāds risinājums nodrošinātu to, ka labums, ko no indivīda pamattiesību ierobežojuma iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.

Tādējādi no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir nesamērīgs un apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 99. pantam.

16. Satversmes tiesas likuma 32. panta trešā daļa noteic, ka tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.

Tā kā normatīvajā regulējumā jāparedz kārtība, kādā brīvības atņemšanas iestādes administrācija var lemt par atļauju vai aizliegumu notiesātajiem glabāt reliģiskos priekšmetus, Satversmes tiesa uzskata, ka apstrīdētā norma atzīstama par spēku zaudējušu no 2011. gada 1. oktobra.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa.

nosprieda:

atzīt Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 „Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” pirmo pielikumu, ciktāl tas neparedz reliģisko priekšmetu glabāšanu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 99. pantam un spēku zaudējušu no 2011. gada 1. oktobra.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris